

FRA NENAD PEHAR

(1910.-1945.)¹

Jedan od 66 ubijenih hercegovačkih franjevaca u Drugome svjetskom ratu i poraću bio je i mladi profesor povijesti iz širokobriješke gimnazije fra Nenad Pehar. Partizani su ga okrutno umorili u 35. godini života, tek godinu i pol dana nakon što je u Zagrebu svršio studij Hrvatske povijesti na Filozofskome fakultetu. U njega je Provincija, pogotovo na čelu s provincijalom dr. fra Leom Petrovićem, polagala velike nade i pred njega su, iako tek mladoga profesora, stavljane velike zadaće od interesa za čitavu franjevačku zajednicu u Hercegovini. Život mu je uništen upravo u trenutku kada je počeo živjeti i kada se od njega mnogo očekivalo.

Djetinjstvo i školovanje

Dana 7. svibnja 1910. u Stubici, župa Studenci, Franji Peharu i Mandi rod. Dugandžić rodio se sin kojemu su nadjenuli ime Jozo. Krstio ga je sutradan don Marijan Kelava, prvi župnik studenačke župe.² Župa je postojala tek dvije godine: odcijepila se 1908. godine od matične župe Humca, s tim da je u njezin sastav ušlo i veliko selo Zvirovići sa svojim zaseocima, koje je dotada pripadalo župi Gabeli. Jedno od sela nove župe bila je i Stubica.³ Stubica je selo na rijeci Trebižatu, koje su još davno naselili stočari iz broćanskih sela. Jedno od tipičnih broćanskih prezimena je i Pehar. Jedan od Pehara koji se spominje u popisu katoličkoga pučanstva iz 1768. godine bio je i Ivan Pehar. Boravio je u Gradničima, prapostojbini svih

-
- 1 Tekst je izvorno objavljen u *Hercegovini franciscani*, br. 6, Mostar, 2010., str 195-211. Ovdje dopunjen i prerađen.
  - 2 Matica krštenih župe Studenci, sv. I (1908.-1936.), str. 18, br. 104.
  - 3 Tomo VUKŠIĆ, "Nastanak župe Studenci i svećenici koji su u župi pastoralno djelovali (1908.-2011.)," u: *Župa Studenci u Hercegovini* (prir. A. Pavlović), Mostar, 2011., str. 336-349.

Pehara na svijetu. Ivan je, među ostalima, imao sina Tomu, a Toma, među ostalima, sina Juru. Jure se 1841. godine oženio Anđom, kćeri Andrije Jelčića iz Stubice i tako kao domazet ušao u kuću svoga punca, te tu izrodio svoje potomstvo.⁴ Jedan od njegovih potomaka bio je i Jozo Pehar, koji je dobio redovničko ime fra Nenad.

Pučku školu Jozo je svršio u Trebižatu, od 1. do 4. razreda. Nakon toga pošao je na Široki Brijeg u franjevačku gimnaziju s nakanom da postane franjevac i svećenik. Tada je gimnazija trajala osam godina: niža gimnazija od 1. do 4. razreda (danas bi to bio 5. - 8. razred osnovne škole) i viša gimnazija od 5. do 8. razreda (danas bi to bio 1. - 4. razred gimnazije). Jozo je u gimnaziju i sjemenište došao školske 1925./1926. godine i upisao prvi razred: bilo mu je 15 godina. To pak znači da u pučku školu nije pošao na vrijeme, nego s velikim zakašnjenjem, jer se pučka škola svršavala s 11, a ne s 15 godina. Vjerojatno je siromaštvo onemogućilo njegovo redovito školovanje. Školovanje u gimnaziji prekinuo je nakon 5. razreda (1929./1930.) i 1930. stupio u novicijat. Šesti je razred polagao po svršetku godine novicijata. Nakon novicijata stupio je u 7. razred, te je na svršetku šk. 1932./1933. godine polagao popravni ispit iz matematike kod prof. dr. fra Radoslava Vukšića. To nikako ne znači da je Jozo, sada već fra Nenad, bio loš učenik: Vukšić je bio vrlo strog i obarao je učenike nemilice. Razrednik mu je u 7. razredu bio dr. fra Fabijan Paponja, a u 8. razredu dr. fra Oton Knezović. Fra Nenad je maturu položio s uspjehom. Ispiti su trajali od 7. do 16. lipnja 1933. na Širokome Brijegu: predsjednik ispitnoga povjerenstva bio je izaslanik Ministarstva prosvjete g. Mihajlo Živković, direktor gimnazije u miru, potpredsjednik dr. fra Krešimir Pandžić, direktor Franjevačke gimnazije na Širokome Brijegu, a članovi su bili profesori iste gimnazije dr. fra Oton Knezović, dr. fra Marijan Zubac, dr. fra Živko Martić i dr. fra Svetozar Petrić.⁵

Bogoslovni studij

Odmah po okončanju gimnazije fra Nenad je započeo studij filozofije i teologije na Franjevačkoj bogosloviji u Mostaru. Upisan je u prvi tečaj akad. 1933./1934. godine. U zimskome semestru polagao je apologiju, povijest Crkve, filozofiju i hebrejski jezik, a potpuno je iste predmete imao i u ljetnome semestru. Bio je vrlo dobar student, gotovo odličan: prosjek mu je ocjena bio 9. Zapažamo da je predmet povijest Crkve imao 9 i 9^{1/4}. Vladanje i marljivost bili su izvrsni (1). U akademskoj godini 1934./1935. imao je predmete: Sveto pismo, dogmatika, crkveno pravo, povijest Crkve, filozofija, ascetika, u oba semestra. I ovdje ima vrlo dobre ocjene, s

4 Nikola MANDIĆ, *Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u Brotnju*, Mostar - Brotnjo, 2001., str. 400.

5 A. MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. II, str. 415, 438, 535, 568, 573, 577, 578.

prosjekom iznad 9. Vladanje mu je bilo uzorno (1). U trećoj godini na bogosloviji (1935./1936.) imao je predmete: Sveto pismo, dogmatika, moralna teologija, crkveno pravo, povijest Crkve, propovjedništvo (*sacra eloquentia*), etika i ascetika, u oba semestra. Prosjek ocjena je opet bio iznad 9. Vladanje je malo pokvario: imao je sada vrlo dobro (2). Posljednje što je zabilježeno u knjizi bogoslova mostarske bogoslovije upisao je tajnik dr. fra Rufin Šilić 17. rujna 1941., a glasi: "Diplomski i jurisdikcijski ispit položio 4. VII. 1938. s uspjehom vrlo dobar (1). Arhiv Provincije br. 730/38."⁶ Nakon svršetka treće godine studija fra Nenad je 1936. godine bio zaređen za svećenika i u sljedećoj akad. godini pošao na dalji studij teologije u Breslau (danas Wrocław u Poljskoj). S njim je bio i fra Mariofil Sivrić. Obedijenciju da mogu poći u inozemstvo na nastavak školovanja dobili su od provincijala 2. kolovoza 1936.⁷ Tri dana kasnije provincijal fra Mate Čuturić tražio je obedijenciju za nastavak školovanja u inozemstvu od generala Reda: fra Nenada Pehara i fra Mariofila Sivrića u Breslauu, fra Bosiljka Vukojevića i fra Bertu Dragičevića u Lyonu, fra Krune Pandžića u Fribourgu, a fra Miroljuba Skoke i fra Berislava Mikulića u Lilleu.⁸ Tako je fra Nenad jednu akademsku godinu (1936./1937.) proveo u Breslauu. Čini se da je planirao ostati još jednu godinu, ali u tome ga je spriječio poziv u vojsku, koju su morali služiti i bogoslovi. Provincijal mu je 16. listopada 1937., dakle prije početka nove akademske godine, poslao dopis da se hitno vrati radi odsluženja vojne obveze.⁹ Bio je tada već u 28. godini života.

Služenje vojnog roka

Vojsku je odslužio u Beogradu, i to u bolničkoj četi, kako je onda bilo uobičajeno za svećenike i svećeničke kandidate. U Imeniku hercegovačkih franjevaca stoji kako je fra Nenad vojsku služio od 4. listopada 1937. do 4. svibnja 1938.¹⁰ To ne može biti točno, jer smo vidjeli da ga je provincijal tek 16. listopada obavijestio da iz Breslawa mora doći na odsluženje vojnoga roka. Tako je on u Beogradu mogao

6 Svi podatci preuzeti iz Liber classificationum ab 1895. (sv. I), ff. 67, 69, 71, 74, 77, 80, 82. Knjiga se čuva u Arhivu Hercegovačke franjevačke provincije u Mostaru (pomoćni arhiv, soba br. 418, sv. B-5). U njegovoj mapi koja se čuva na Filozofskom fakultetu u Zagrebu sačuvan je i njegov Absolutorium (na latinskom jeziku), koji je 14. kolovoza 1938. izdala Franjevačka bogoslovija u Mostaru (Studium philosophico-theologicum in seminario O. F. M. provinciae Hercegovinae in Mostar), a koji su potpisali rektor fra Lujo Bubalo i tajnik dr. fra Rufin Šilić. Ocjene iz filozofskih predmeta – koji se navode pojedinačno – su uglavnom *laudabilis*, a iz teoloških uglavnom *eminens* (preslik mape u mom posjedu).

7 Arhiv Provincije: SP, sv. 116, f. 84.

8 Dopis na latinskom jeziku od 5. kolovoza 1936. (Arhiv Provincije: SP, sv. 116, f. 96).

9 Arhiv Provincije: SP, sv. 121 (dopis nedostaje; za njega znamo iz Urudžbenog zapisnika).

10 Arhiv Provincije: Imenik franjevaca, str. 54, br. 477.

započeti vojnu službu tek od 4. studenoga, a ne od 4. listopada. U vojsci je bio s fra Bonacijem Rupčićem u istoj četi, a blizu njih su bili i fra Dane Zubac, fra Vojislav Mikulić i fra Didak Burić. U dopisu od 29. siječnja 1938. fra Nenad piše provincijalu kako su se nadali da će ih iz Beograda premjestiti u Mostar, ali je sada sve to propalo jer im nisu na vrijeme stigli dokumenti. Kaže kako je već prošla polovina vojnoga roka (studeni, prosinac, siječanj), pa će brzo i druga polovina (veljača, ožujak, travanj i svibanj). Nemaju mnogo posla. Izdržavaju se govoreći mise za koje im Provincija šalje novac.¹¹ To je bio uobičajeni postupak za svećenike na studiju i u vojsci: izdržavali su se slaveći mise i plaćajući troškove novcem od misnih nakana. Iz vojske se fra Nenad vratio 10. lipnja 1938., kako se vidi iz provincijalova dopisa upućena komandiru bolničke čete Glavne vojne bolnice u Beogradu u kojemu traži da se za dr. Ivana (fra Bonicija) Rupčića i Jozu (fra Nenada) Pehara dostave bukvice (vojne isprave) radi preuzimanja pastoralnih službi. U dokumentu se navodi kako su oni vojsku svršili 3. svibnja (fra Bonicije) i 10. lipnja (fra Nenad).¹²

Redovništvo i svećeništvo

U novicijat je Jozo Pehar stupio na Humcu 3. kolovoza 1930. Franjevački mu je habit obukao provincijal fra Dominik Mandić, a meštar mu je bio fra Eugen Tomić st. Njegova je generacija bila vrlo brojna: obučeno ih je čak 17. Sudbina njegovih kolega bila je različita: sedam je napustilo zajednicu (Ante fra August Boras, Grgo fra Domagoj Ereš, Jure fra Blago Granić, Jure fra Anđeo Leko, Frano fra Miron Nevistić - kasnije poznati književnik u emigraciji, Jerko fra Budislav Pandžić, Dane fra Kosta Vego), jedan je napustio Franjevački red, ali je ostao svećenik (fra Anzelno Čulina - don Florijan Čulinović, kasnije bio više desetljeća župnik u Žepču), jedan je umro mlad, kao klerik (fra Bernard Katić, † 1943.), jednoga su partizani ubili kao i fra Nenada (fra Mariofil Sivrić), a nekoliko ih je preživjelo rat i poraće i nastavilo djelovati kao franjevci (fra Mutimir Ćorić, fra Berislav Mikulić, fra Miroljub Skoko i fra Bosiljko Vukojević u Hercegovini, a fra Kruno Pandžić i fra Berto Dragičević u Americi i Kanadi).¹³ Jednostavne zavjete fra Nenad je položio na Humcu 5. kolovoza 1931., a svečane u Mostaru 12. kolovoza 1934.¹⁴ U Imeniku mu je kao redovničko ime upisano Nenad-Venancije,¹⁵ pri čemu je Venancije zapravo latinska inačica hrvatskoga Nenad. Venancije se kasnije ne navodi u službenim dokumentima, samo fra Nenad ponekada tako potpisuje svoje književne radove.

11 Arhiv Provincije: SP, sv. 123, f. 98.

12 Dopis od 6. srpnja 1938. (Arhiv Provincije: SP, sv. 124, f. 289).

13 Robert JOLIĆ, *Novicijat hercegovačkih franjevaca*, Mostar, 2009., str. 152-153.

14 Arhiv Provincije: Imenik franjevaca, str. 54, br. 477.

15 Arhiv Provincije: Imenik franjevaca, str. 54, br. 477.

Za subđakona, đakona i svećenika fra Nenad je zaređen iste godine, 1936., u svega dva mjeseca. On je imao dovoljno godina, te zaprjeka nije mogla biti kanonska dob, kao što je bila za dobar broj novih ređenika. S njim je zaređeno nekoliko kolega. Provincijal je *litterae dimissoriae* za subđakoniat za više kandidata poslao biskupu Mišiću 22. travnja 1936. Riječ je o sljedećima: fra Nenad Pehar, fra Mariofil Sivrić, fra Berislav Mikulić, fra Kruno Pandžić, fra Bosiljko Vukojević, fra Berto Dragičević i fra Miroljub Skoko.¹⁶ Uskoro su, 5. lipnja, *litterae dimissoriae* poslani i za đakoniat za iste kandidate, a njima je pridodan još i fra Krsto Ravlić.¹⁷ U istome su mjesecu šestorica bogoslova: fra Berto Dragičević, fra Kruno Pandžić, fra Nenad Pehar, fra Mariofil Sivrić, fra Miroljub Skoko i fra Bosiljko Vukojević, zaređena za svećenike. Zaređio ih je biskup Mišić u Kotoru 14. lipnja 1936.¹⁸ Fra Nenad je pastoralno djelovao zapravo samo jednu godinu: 1938.-1939. bio je vjeroučitelj u Konjicu, a obavljao je dakako i pastoralne poslove u istoj župi. Kasnije je bio poslan na novi studij, te je po svršetku godinu dana djelovao kao profesor. Onda su ga ubili.

Pastoralno-katehetsko djelovanje

Po povratku iz vojske početkom lipnja 1938. fra Nenad je, čini se, privremeno bio smješten u širokobriješki samostan. Tu je najprije spremao jurisdikcijski ispit. Položio ga je početkom srpnja 1938. Zajedno s njim ispit su položili fra Marko Dragičević, fra Petar Bakula, fra Živko Martić, fra Anzelmo Čulina i fra Krsto Ravlić.¹⁹ Već je u kolovozu fra Nenad bio u Konjicu. Odatle je provincijalu 31. kolovoza 1938. poslao molbu da mu se izda dekret za katehetu (vjeroučitelja) u Konjicu.²⁰ Provincijal je dekret poslao 10. rujna iste godine.²¹ O tome je provincijal uskoro obavijestio Bansku upravu u Splitu, koja je 24. rujna izdala odobrenje da fra Nenad može predavati vjeronauk u građanskoj školi u Konjicu.²²

U Konjicu je fra Nenad ostao samo jednu školsku godinu. Zapravo se već unaprijed znalo da je to njegova samo prolazna stanica: on je bio određen za studij, nakon kojega bi bio profesor u nekome od odgojnih zavoda Provincije. Tako je još u rujnu 1938., dakle kada je fra Nenad počeo službu katehete u Konjicu, provincijal za njega i za fra Radoslava Glavaša poslao fra Rajku Radišiću, koji je već studirao u Zagrebu, poreska

16 Arhiv Provincije: SP, sv. 114, f. 479.

17 Arhiv Provincije: SP, sv. 115, f. 135.

18 Arhiv Provincije: SP, sv. 115, f. 173; sv. 116, ff. 36, 83.

19 Svjedodžba o položenom ispitu od 6. srpnja 1938. (Arhiv Provincije: SP, sv. 124, f. 317).

20 Arhiv Provincije: SP, sv. 125, f. 26.

21 Arhiv Provincije: SP, sv. 125, f. 43.

22 Arhiv Provincije: SP, sv. 125, ff. 57, 184.

uvjerenja radi upisa na zagrebačko sveučilište.²³ Nešto kasnije fra Rajko je javio da je fra Nenada Pehara upisao na Bogoslovni fakultet u Zagrebu.²⁴ Ne znam čemu je bio potreban taj upis jer fra Nenad nikada nije stupio na taj Fakultet. Možda je trebao položiti još neke ispite koje nije uspio svršiti u Breslauu stoga što je morao poći na odsluženje vojnoga roka? Teško je povjerovati jer je još 4. srpnja 1938. položio diplomski i jurisdikcijski ispit.²⁵ Svakako, kraj školske godine bio je i kraj fra Nenadove službe u Konjicu. Tijekom ljeta 1939. provincijal ga je odredio da bude magistar klerika na Širokome Brijegu, namjesto fra Vilima Primorca, kojega šalje na odmor u Radence.²⁶

Studij povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu

U listopadu provincijal obavješćuje rezidenciju u Konjicu da fra Nenad odlazi na novi studij, a na njegovo mjesto katehete dolazi fra Jenko Vasilj.²⁷ Iz fra Nenadova dopisa upućena provincijalu krajem listopada 1939. iz Konjica razvidno je da je bio određen za studij povijesti na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Fra Nenad predlaže provincijalu da bi on radije studirao pedagogiju kao glavni predmet, a povijest kao sporednu skupinu predmeta. Tako bi studij brže svršio, “jer bih na temelju teoloških studija mogao dobiti tri do četiri semestra, tako da bih bio gotov možda i za dvije godine”. On bi tako u gimnaziji na Širokome Brijegu - na kojoj bi trebao predavati po svršetku studija - mogao privremeno predavati povijest, dok se tko drugi ne specijalizira za to, a inače bi predavao filozofiju i preuzeo mjesto duhovnika za đake budući da bi se on na studiju “najradije bavio ascetikom”.²⁸ Iz navedenoga je dopisa jasno da je fra Nenad bio izrazito duhovna osoba i da je sebe vidio radije kao duhovnika nego kao profesora. Ipak provincijal nije nakanio mijenjati svoj stav. Piše da Provincija sada ima “najvišu potrebu od historičara”, te da je siguran kako će fra Nenad svojski prionuti poslu i svršiti započeti studij. Zanimljiva je i još jedna provincijalova napomena: “Poslali smo ove godine najbolje sile tamo [u Zagreb], ja se nadam, da ćete svojim redovničkim životom i marljivošću iznenaditi i tu franjevačku obitelj [zagrebačke franjevce na Kaptolu, kod kojih su stanovali] i našu majku Provinciju osvjetlati. Bog Vam bio u pomoći!”²⁹ Ovaj navod donosim jer je iz njega razvidno da provincijal fra Nenada ubraja u “najbolje sile” koje Provincija ima među mlađim franjevcima.

23 Dopis od 13. rujna 1938. (Arhiv Provincije: SP, sv. 125, f. 49).

24 Dopis provincijalu od 16. listopada 1938. (Arhiv Provincije: SP, sv. 125, f. 337).

25 Arhiv Provincije: Liber classificationum ab 1895. (sv. I), str. 82.

26 Provincijalovi dopisi od 12. srpnja 1939. (Arhiv Provincije: SP, sv. 127, ff. 209, 210).

27 Dopis od 23. listopada 1939. (Arhiv Provincije: SP, sv. 128, f. 200).

28 Dopis od 27. listopada 1939. (Arhiv Provincije: SP, sv. 128, f. 227).

29 Dopis od 31. listopada 1939. (Arhiv Provincije: SP, sv. 128, f. 228). Na dopisu je provincijal namjesto listopada pogrješno upisao studeni!

Fra Nenad je svoj studij povijesti svršio za četiri godine. O tome donosi vijest *Hercegovina franciscana*: “10. III. [1943.] na mudroslovnom fakultetu hrvatskog sveučilišta u Zagrebu položio je diplomski izpit iz skupine obće poviesti O. Nenad Pehar.”³⁰ Posredovanjem fra Ivana Penavića dobili smo preslik mape studenta povijesti na Mudroslovnom (Filozofskom) fakultetu u Zagrebu Josipa fra Nenada Pehara. Iz dokumenata koji se čuvaju u mapi vidljivo je da je fra Nenad studirao XXIII. grupu (povijest), te polagao sljedeće ispitne predmete: A) Glavni stručni predmet: Opća povijest, B) Stručni predmet: Hrvatska povijest, C) Pomoćni predmet: Pomoćne povijesne nauke, geografiju i latinski jezik. Ispite iz pomoćnih predmeta (C) položio je 14. listopada 1940., iz Hrvatske povijesti (B) 17. lipnja 1942. usmeni i 23. lipnja pismeni, a iz Opće povijesti (A) 10. ožujka 1943. Iz A i C imao je ocjenu dobar, a iz B ocjenu izvrstan. Potom mu je Hrvatsko sveučilište u Zagrebu izdalo diplomu i priznalo fakultetsku spremu i pravo na naslov “profesor”. Profesori su mu, među ostalima, bili vrhunski hrvatski povjesničari onoga doba dr. Miho Barada i dr. Ljudmil Hauptmann. U mapi se nalazi i njegovi rukom pisani radovi: “Prva križarska vojna i Hrvatska” (7 str., ocjena: odličan; profesor M. Barada) i “Tipovi staroslavenskih država i njihov postanak” (7 str., ocjena: dobar; profesor Lj. Hauptmann). Fra Nenad je ovlastio vlč. Tomislava Đurmana da može podignuti njegovu diplomu, što je ovaj i učinio 7. svibnja 1943.³¹

Provincijal ga je potom dekretom od 9. kolovoza 1943. imenovao profesorom povijesti na širokobriješkoj gimnaziji.³² To je imenovanje potvrdilo Ministarstvo narodne prosvjete, Odjel za srednju nastavu u Zagrebu 23. rujna 1943., br. 73.530/1943. Odobren je za suplenta u širokobriješkoj franjevačkoj gimnaziji.³³ Zabilježeno je i koliko je imao sati i kojim razredima: 6. i 7. razredu predavao je narodnu i opću povijest, a 3., 4., 5., 6. i 7. razredu zemljopis. Imao je 16 sati tjedno, bio je razrednik 7. razredu, a obavljao je i službu čuvara (kustosa) povijesno-zemljopisne zbirke.³⁴ To je ipak tako bilo više na papiru: nastava u šk. 1943./1944. godini odvijala se uz velike poteškoće: najprije je problem bila hrana za đake, koju provincijal i franjevci koje je za to zadužio nisu uspjeli dobiti do početka školske godine. Kada nije uspjelo na sjeveru, u Valpovu i Bjelovaru, gdje su tražili žito i ostale namirnice, provincijal fra Leo Petrović obraća se velikom županu dubrovačkomu, na jug. Ni to nije imalo uspjeha, zapravo se čini da hranu nije bilo moguće prevesti do Hercegovine, pa je provincijal na “prehrambenoj sjednici” s upravom

30 “Kronika Provincije”, *Hercegovina franciscana*, br. VI, Mostar, 1944., str. 33.

31 Digitalni presnimak mape nalazi se u mom posjedu.

32 Arhiv Provincije: SP, sv. 140, f. 119.

33 Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti u Širokom Brijegu: Godišnja izvješća za školske godine 1940./41., 1941./42., 1942./43. i 1943./44., Mostar, 1944., str. 73.

34 Isto, str. 76-77.

gimnazije i samostana na Širokome Brijegu donio odluku da roditelji sjemeništaraca i konviktoraca sami u naturi daju hranu za svoju djecu. Većina je na to pristala, međutim upravo kada su đaci početkom studenoga 1943. pozvani na upis, došla je njemačka vojska i zauzela sve zgrade: gimnaziju, konvikt i sjemenište. Tako je opet sve propalo, pa je nađeno rješenje da đaci kod kuće uče predmete, te onda u ožujku polažu predmete iz prvoga polugodišta. Drugo je polugodište bilo još kraće, ali je, eto, ta školska godina ipak bila privedena kraju. Provincijal je 9. veljače 1944. pisao u jednome pismu o stanju u gimnaziji: "Ove godine nijesmo mogli držati predavanja u Gimnaziji. Tu je bilo stotinu zapreka: najprije nije bilo hrane za pitomce, onda nadošla rekvizicija svih prostorija. Tako to stoji i danas. Đaci uče privatno kod svojih kuća, dolaze na izpite i kratke upute k profesorima i tako im prolaze dani i mjeseci." Sljedeća školska godina (1944./45.) zbog istih razloga, a i još gorega sigurnosnoga stanja i poteškoća s hranom, nije ni počela. Provincijal je tijekom ljeta 1944. tražio da se preurede prostorije u župnoj kući u Crnču, da bi se sljedeće školske godine nastava mogla tu održavati barem za đake-klerike 7. i 8. razreda gimnazije. Čini se da ni od toga nije bilo ništa.³⁵ Tako i fra Nenad, mladi profesor povijesti, nikada nije uspio u svoj punini prenijeti đacima svoje znanje iz povijesti i zemljopisa. Najprije ga je u tome spriječio prekid nastave na širokobriješkoj gimnaziji, na kojoj je upravo tada počeo predavati, a potom brutalna smrt i potpuno uništenje gimnazije kojom se franjevačka zajednica u Hercegovini s pravom ponosila.

Fra Nenad u Zagrebu kao provincijalov povjerenik

Fra Nenad je u Zagrebu bio osoba od povjerenja provincijala dr. fra Krešimira Pandžića (1940.-1943.), a po povratku u Hercegovinu novi je provincijal dr. fra Leo Petrović (1943.-1945.) također polagao velike nade u njega, te ga je uzео za glavnoga savjetnika ili desnu ruku u namjeravanome pothvatu oko proslave 100. obljetnice Hercegovačke franjevačke provincije.

U Zagrebu je fra Nenad stanovao na Kaptolu kod franjevaca zagrebačke provincije. S njim je bilo još nekoliko Hercegovaca, primjerice 1940. godine: fra Tadija Kožul, fra Srećko Granić i fra Roland Zlopaša.³⁶ Uglavnom su se pripremali da bi po povratku preuzeli profesorske službe u franjevačkoj gimnaziji ili bogosloviji u

35 Pavao KNEZOVIĆ - Šime DEMO (prir.), *Leo Petrović - prvi hercegovački franjevac doktor znanosti*, Mostar, 2008., str. 71-94. Usp. Ante MARIĆ, "Ispiti zrelosti na Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji s pravom javnosti na Širokom Brijegu u vrijeme NDH," *Hercegovina franciscana*, br. 3, Mostar, 2007., str. 226-230.

36 Usp. dopis samostana na Kaptolu hercegovačkom provincijalu od 17. srpnja 1940. (Arhiv Provincije: SP, sv. 130, f. 424).

Hercegovini. Ista je četvorka na Kaptolu i početkom 1941. godine.³⁷ Uzdržavali su se uglavnom govoreći mise na provincijalovu nakanu, ali je i Provincija plaćala neke njihove račune franjevačkomu samostanu na Kaptolu.³⁸ Početkom 1942. na Kaptolu su bili i neki bolesni bogoslovi (fra Ljubo Zorić, fra Bogomir Zlopaša, a kasnije i fra Ljudevit Rupčić), za koje je uglavnom brigu vodio fra Nenad.³⁹ Tako je provincijala 18. ožujka 1942. izvijestio da je smjestio fra Ljudevita u bolnicu, a 18. travnja da je dva dana prije u bolnici preminuo fra Bogomir Zlopaša; 29. travnja piše da bi fra Ljudevita trebalo poslati negdje da se udeblja, a da je zdravstveno stanje fra Ljube Zorića malo bolje. Preko fra Nenada je išlo i plaćanje računa za njih, kao i općenito novčane uplate vezane za bogoslove.⁴⁰ To sve znači da je provincijal imao veliko povjerenje u njega.

Iako je provincijal u Zagreb bio poslao barem dvojicu franjevaca: fra Juru Zlopašu i fra Miju Čuića da se brinu oko nabave potrebnih namirnica za Provinciju, osobito hrane, jer je svega toga nedostajalo u Hercegovini, u čitavi je posao bio uključen i fra Nenad. Tako fra Nenad šalje nekoliko izvještaja o uspjehu postignutom oko nabave hrane ili kože za cipele i sandale, kao i mogućem iznajmljivanju zemlje za sadnju poljoprivrednih kultura, kako bi se i na taj način osigurale namirnice za Provinciju. Preko njega pak provincijal šalje upute fra Juri Zlopaši.⁴¹

Još je zanimljivije da je fra Nenad bio izravno uključen u kupnju, uređenje i useljenje kuće za hercegovačke bogoslove u Zagrebu. Naime, na Kaptolu je bilo pretijesno, bilo je i članova drugih provincija, pa su neki bogoslovi bili prisiljeni ići u neke druge samostane zagrebačkih franjevaca (Marof, Jastrebarsko, Samobor), te odatle pohađati predavanja. Sve je to nagnalo hercegovačke franjevce da razmišljaju o kupnji vlastite kuće u koju bi smjestili svoje bogoslove ili bolesnike koji su dolazili na liječenje u Zagreb. Kuća je kupljena najviše zalaganjem dr. fra Radoslava Glavaša 1942. godine, ali su se studenti u nju uselili tek nakon adaptacije, u siječnju 1943. Kuća je kanonski uspostavljena 21. srpnja 1944. pismenim pristankom Nadbiskupskoga ordinarijata u Zagrebu, a još 16. svibnja 1944. uprava je Provincije uspostavila samostansku obitelj od šest članova.⁴² Razlog što samostanska

37 Usp. njihov dopis provincijalu od 8. siječnja 1941., kojim mole da se svakako pošalje nekoga od hercegovačkih franjevaca da održi misije po Hrvatskoj, jer su druge provincije to već učinile (Arhiv Provincije: SP, sv. 133, f. 31).

38 Usp. dopise od 17. srpnja 1940., 7. veljače 1941., 11. ožujka 1942., 23. rujna 1942., 24. travnja 1943., 2. lipnja 1943. (Arhiv Provincije: SP, sv. 130, f. 424; sv. 133, f. 133; sv. 135, ff. 183a, 278; sv. 137, f. 139; sv. 139, ff. 179, 345-346).

39 Arhiv Provincije: SP, sv. 135, ff. 278, 289.

40 Arhiv Provincije: SP, sv. 135, ff. 278, 289, 337, 381; sv. 136, f. 115.

41 Arhiv Provincije: SP, sv. 139, ff. 47, 80, 81.

42 Robert JOLIĆ, "Fra Radoslav Glavaš (1909.-1945.)", *Hercegovina franciscana*, br. 4, Mostar, 2008., str. 206-207. Usp. Inga LISAC, "Sjećanje na stari samostan hercegovačkih franjevaca u Zagrebu", *Naša ognjišta*, br. 5/2006., str. 30.

obitelj nije i ranije bila službeno proglašena ležao je u protivljenju zagrebačkih franjevaca otvaranju te kuće, iako se to njih nije ni na koji način ticalo. Riječ je mogla biti samo o zavisti. Upravo je o tome provincijalu pisao fra Nenad. U dopisu od 13. veljače 1943. fra Nenad piše kako su se oni već preselili u kuću; na tek završenome zasjedanju uprave zagrebačke provincije donesen je negativan zaključak o redovničkoj kući (rezidenciji) hercegovačkih franjevaca na prostoru njihove provincije. Fra Nenad nastavlja: “Megjutim kako bilo da bilo počelo je i sada bez velike bruke nema povlačenja. Po Zagrebu je već odavno razglašeno, da dolazimo i neprestano su poznati i prijatelji zapitkivali, kad ćemo doći, zašto već jedanput ne preseljavamo. Naša okolica na Pantovščaku pokazala je posebno zanimanje za naš dolazak, tako da uvijek, kad netko tamo dogje, odmah po netko doleti i pita, da li smo već preselili. Rade [fra Radoslav Glavaš] mi reče, da je stvar i kod ministarstva razbubana već na veliko. No bez obzira na sve ovo mi smo već uselili i ne izlazimo iz naše kuće bez velikih neprilika! Srećko [Granić] je odmah, čim je došao, dobio dozvolu od nadbiskupa [Stepinca] glede kapelice, uselio unutra i sada leta okolo, da posvršava sve poslove i da nabavi potrebno. Vi samo budite mirni i ne popuštajte, da se ne sramotimo nakon tolike buke. (...). Mi se nadamo, da će se stvar dobro razviti, samo se ne smije povući s mejdana, kad se je već na nj izašlo. Mi smo na sreću predusreli njihov zaključak i sada nas može istjerati jedino Vaša obediencija ili redarstvo - a nadamo se, da ne će biti pokušaja ni s jednim ni s drugim! Glede kuhara i upravitelja još pričekajte koji dan, dok se ovo sve ne sredi i onda ćemo Vas ponovo obavijestiti.”⁴³ Provincijal u svome odgovoru savjetuje razboritost i izbjegavanje bilo kakve svađe sa zagrebačkim franjevcima. Piše: “Žalim, da nam z[a]g[re]bačka provincija nije odmah izišla u susret želji i potrebi. Njima od nas ne može biti smetnje ni štete: smetnja im je, ako moramo kod njih tražiti stan i hranu, dok i druge provincije na njih navaljuju radi primanja studenata i gosta. (...). Kad je kućica gotova, ako vam je selenje povoljnije, neću vam smetati, ali bi mi bilo ugodnije, da su pristali bez pravljenja neprilika.”⁴⁴

Iz svega ovoga jasno je da je provincijal fra Krešimir imao veliko povjerenje u fra Nenada.

Provincijalov povjesničar u Hercegovini

Provincijal dr. fra Leo Petrović spremio je u ratnome vihoru jednu proslavu, koju je uistinu zamislio veličanstveno, a riječ je o 100. obljetnici franjevačkoga samostalnog djelovanja u Hercegovini, od 1844. godine, kada su se hercegovački fra-

43 Arhiv Provincije: SP, sv. 139, f. 80.

44 Dopis od 16. veljače 1943. (Arhiv Provincije: SP, sv. 139, f. 81).

njevci odcijepili od dotada zajedničke provincije Bosne Srebrene, do 1944. godine. Danas znamo da ne samo da od te proslave nije bilo ništa, nego da je upravo u vrijeme kada je trebala biti velika slava Provincija doživjela najtragičnije dane u svojoj cjelokupnoj povijesti, od 1844. godine do danas, pa i prije dok je bila u sklopu provincije Bosne Srebrene. Namjesto proslave došlo je gotovo potpuno uništenje, te vitalne zajednice: 66 članova je okrutno ubijeno, brojni su pobjegli preko granice, oni koji su ostali u većini su slučajeva doživjeli teška mučenja i poniženja, uz dugogodišnje zatvorske kazne. A kako je fra Leo zamislio tu veliku proslavu?

Poznato je da je i fra Leo bio povjesničar i da se rado bavio povijesnim temama. On je bio prvi od hercegovačkih franjevaca koji je doktorirao. Bilo je to 1908. godine.⁴⁵ Rado je istraživao stare dokumente, a poznat je i kao prvi koji je detaljno istraživao matice hercegovačkih župa. U najtežim ratnim danima fra Leo je idealistički zamišljao veliku proslavu osamostaljenja hercegovačkih franjevaca, a pripreme su započele već u drugoj polovini 1943. godine. Njegova desna ruka trebao je biti upravo fra Nenad Pehar, tek svršeni profesor povijesti. Fra Nenad je za provincijala već ranije sastavio referat o stradanju Hrvata katolika u Hercegovini, a provincijal je navedeni spis poslao u Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja u Zagreb.⁴⁶ Jedna je kopija poslana i u Biskupski ordinarijat u Mostaru. U Arhivu Provincije nažalost nije sačuvana kopija, pa ne znamo točan sadržaja navedenoga izvješća. Iz Arhiva Biskupije svi su dokumenti iz navedenoga razdoblja oduzeti po komunističkim istražiteljima prilikom suđenja biskupu Čuli i nikada nisu vraćeni. Istodobno je fra Nenad za novi broj *Hercegovine franciscane* pripremao kroniku događanja iz posljednjih godinu-dvije. Provincijal je kroniku dobio sredinom studenoga 1943. godine, ali nije posve zadovoljan. On je, naime, mislio da fra Nenad piše kroniku događanja na području čitave Provincije, a ne samo Širokoga Brijega, kao što mu je fra Nenad poslao. Stoga traži da se kronika upotpuni, istodobno najavljujući da će sve one koji nisu poslali tražene podatke na to prisiliti.⁴⁷ Uskoro fra Nenad dostavlja opširan opis stradanja katolika od 1941. do 1943. godine u Gorancima, Rakitnu, Tomislavgradu, Širokome Brijegu, Konjicu i Kočerinu.⁴⁸ Koji dan potom provincijal naređuje fra Nenadu da dođe u Mostar radi uređivanja kronike za novi broj *Hercegovine franciscane*.⁴⁹ Tako znamo da je Kronika Provincije, objavljena u *Hercegovini franciscani* 1944. godine, u konačnici djelo fra

45 P. KNEZOVIĆ - Š. DEMO (prir.), *Leo Petrović - prvi hercegovački franjevac doktor znanosti*, Mostar, 2008.

46 Urudžbeni zapisnik: Arhiv Provincije: SP, sv. 141, f. 56. Dopis je poslan 7. prosinca 1942.

47 Dopis fra Nenadu od 23. studenog 1943. (Arhiv Provincije: SP, sv. 141, f. 309).

48 Dopis provincijalu od 7. prosinca 1943. (Arhiv Provincije: SP, sv. 141, f. 326). Ni taj dokument nije sačuvan u arhivu. Za njega znamo iz Urudžbenog zapisnika.

49 Dopis od 11. prosinca 1943. (Arhiv Provincije: SP, sv. 141, f. 330).

Nenada Pehara.⁵⁰ Ta je kronika izvanredno svjedočanstvo teških ratnih godina i svakovrsnih stradanja katolika Hrvata u Hercegovini. Neki podaci su vrlo detaljni i kao takvi ostaju trajno svjedočanstvo što su sve franjevci i njihov puk morali pretrpjeti u tim strašnim danima. No, najgore je tek slijedilo.

Vratimo se planiranoj proslavi. Provincijal fra Leo poslao je 6. studenoga 1943. fra Nenadu program za proslavu 100. obljetnice osnutka Provincije, na pregled i dopune.⁵¹ Isti je dopis, točnije kopiju programa, poslao i fra Vojislavu Mikuliću i fra Arkandelu Nuiću. Sva trojica su poslala svoje primjedbe, a kako su svi bili na Širokome Brijegu, provincijal o njihovim primjedbama piše zajednički dopis, preko fra Nenada. Piše da prihvaća sve ono što je potrebno da bi se spomenica, koja bi bila vrhunac proslave, izradila što bolje. Sada u novome dopisu od 5. prosinca 1943. nalaže svoj trojici da dogovore konačnu redakciju i pošalju provincijalu na uvid.⁵² U dopisu od 11. prosinca pak naređuje fra Nenadu da dođe u Mostar, te ponese provincijalovu okružnicu s primjedbama i korekturom.⁵³ Provincijalova okružnica objavljena je u VI. broju *Hercegovine franciscane*, s predviđenim programom proslave i osobito nacrtom spomenice koja bi trebala biti trajan spomenik kako na proslavu 100. obljetnice, tako pogotovo na 100-godišnje djelovanje hercegovačkih franjevaca u Hercegovini (i svijetu), ali dakako ne zaboravljajući da su tu franjevci djelovali i davno prije 1844. godine.⁵⁴

Iako je nacrt buduće spomenice bio dogovoren u detalje, štoviše objavljen u *Hercegovini franciscani*, ipak još ništa nije bilo gotovo: trebalo je pronaći ljude koji će sve to napisati, dakle ostvariti ideju provincijala i njegovih suradnika, među kojima je prvi bio upravo fra Nenad Pehar. Provincijal više nije mogao čekati. Stoga u dopisu od 3. srpnja 1944. zove fra Nenada da žurno dođe k njemu sa Širokoga Brijega u Mostar kako bi se konačno dogovorili oko uređenja i izdavanja spomenice. Piše: “Mnogo sam glavu razbijao. Mnogo sam smišljao, kako bih i s kim bih definitivno obradio sve teme. Mislim njihovo gradivo omeđašio, da svaki zna djelokrug i opseg svoga rada i teme. Već više nemam koga šta pitati niti imam više tražiti informacije.

50 “Kronika Provincije” i “Iz Provincije”, *Hercegovina franciscana*, br. VI, Mostar, 1944., str. 31-66. Na str. 66 stoji “Napomena: Župnici iz Šuice, Kongore, Seonice, Bukovice, Prisoja, Rakitna, Sutine, Rasna, Roška Polja, Klobuka i Veljaka nijesu poslali izvješće. Među ovima ima ih, koji nijesu mogli poslati.”

51 Arhiv Provincije: SP, sv. 141, nedostaje (konačni oblik programa sv. 143, ff. 269-270).

52 Arhiv Provincije: SP, sv. 141, f. 321.

53 Arhiv Provincije: SP, sv. 141, f. 330.

54 (Okružnica) “Fra Leo Petrović, provincijal Provincije Gospina Uznesenja u Hercegovini: Poštovanoj braći pozdrav u Gospodinu!” *Hercegovina franciscana*, br. VI, Mostar, 1944., str. 3-21. Na kraju: “U Mostaru, dana 6. veljače 1944., na stogodišnji dan izdanja odluke Sv. Stolice o osnivanju prvog samostana i crkve u Hercegovini.” U okružnici je i nacrt spomenice “Stogodišnje djelovanje franjevaca u Hercegovini (1844-1944),” str. 14-17 (pretisnuto u *Hercegovina franciscana*, br. 1, Mostar, 2005., str. 18-21).

Osim toga odlazi vrijeme, a ne radi se mnogo, na nekim temama malo ili nimalo. Odlučio sam Tebe pozvati, da dodješ amo u Mostar, gdje ćeš ostati nekoliko dana. Tu ćemo se dogovoriti i sporazumjeti u detalje svih tema.” Nastavlja kako je već pisao fra Dominiku Mandiću u Rim da bi obradio neke od najtežih tema, ali je dobio odgovor da Mandiću to trenutno nije moguće zbog nedostatka vremena.⁵⁵ I uistinu, nakon samo dva dana provincijal šalje novu okružnicu, ovaj put ne samo sa svim temama nego i s točnim popisom onih franjevaca koji će navedene teme obraditi. Suradnicima piše: “Poštovanu braću suradnike mnogo molimo, da svoj posao najozbiljnije shvate i da ga obave što bolje. Uvigjavnost i spretnost svakoga pojedinca pokazat će mu put i način, kako će organizirati suradnju drugih za prikupljanje gradiva za obradu svoga pitanja. (...). Neka svaki ima na pameti, da mu je čast sudjelovati na ovom važnom poslu.” Od župnika traži da dostave sve potrebne podatke za što su dobili poseban upitnik. Ipak, svjestan je poteškoća zbog nesigurnih vremena: “Priznajem, da je težak čas, u koji dolazimo pred Vas sa ovakvim poslom. Ali je stoga toliko veća čast i zasluga, da se u ovakim vremenima bavimo tako ozbiljnim poslom. Uradimo koliko možemo - učinili smo sve! Konačnu redakciju u celosti moći ćemo provesti istom poslije ovih sudbonosnih dana, kroz koje neka nas Providnost provede cjelokupne i sačuvane.”⁵⁶

Iz navedene je okružnice vidljivo da su fra Nenadu povjerene sljedeće teme: “Obći zemljopisno-povijesni pregled zemlje, u kojoj djeluju herc. franjevci” i “Povijest samostana, sjemeništa i drugih ustanova na Humcu.”

Samo nešto više od pola godine nakon ove okružnice i provincijal fra Leo i fra Nenad bit će ubijeni na najbrutalniji način. Tako je spomenica ostala samo lijepa želja. Takav veliki projekt nije obavljen do danas, makar je spomenica na neki način nadomještena nekim drugim djelima, pogotovo znanstvenim simpozijem “Franjevci i Hercegovina”, održanim u Mostaru 6. listopada 2009. u povodu proslave 800. obljetnice Franjevačkoga reda.⁵⁷

Fra Nenadov značaj i duhovni lik

Već je gore barem usputno rečeno nešto o fra Nenadovoj pobožnosti i duhovnosti. Želio je studirati ascetiku, a i bio je duhovan i asketski lik, vrlo pristojan i dobrohotan. O tome najbolje svjedoče izjave njegovih kolega i učenika. Prije nego navedem

55 Arhiv Provincije: SP, sv. 143, f. 239.

56 Okružnica je datirana blagdanom sv. Ćirila i Metoda (5. srpnja) 1944. (Arhiv Provincije: SP, sv. 143, ff. 270).

57 Radovi sa simpozija objavljeni u *Hercegovini franciscani*, br. 5, Mostar, 2009., str. 5-453, kao i u svečanome izdanju *Franjevci i Hercegovina* (zbornik radova), Mostar, 2009.

neka od sjećanja napominjem samo jednu zanimljivost zabilježenu iz fra Nenadova kleričkoga života, s kraja njegova 8. razreda u gimnaziji na Širokome Brijegu, neposredno pred maturu. Naime, prefekt klerika (jer su se tada kandidati oblačili nakon 6. razreda gimnazije, pa su 7. i 8. razred gimnazije završavali u habitima, kao klerici) fra Marijan Zubac poslao je 15. travnja 1933. dopis provincijalu u kojemu navodi da se neki klerici zanimaju, štoviše prijavljuju za misije koje vodi franjevački red u Svetoj Zemlji i u Kini. To su fra Nenad Peهار, fra Bernardin Katić, fra Dionizije Lasić, fra Krsto Ravlić i fra Bogomir Zlopaša. Nastavlja: "Ovi su se dosada pokazivali kao dobri i pobožni, pa mislim da imaju dobru nakanu. (...). Ja mislim da će biti dobro poslati ih, ako ne sve, svakako viši broj. Za provinciju će to biti od koristi, a ne od štete."⁵⁸ Sve njih je život odnio na druge putove (fra Bernardin i fra Bogomir su umrli kao klerici), ali je važno da su se već kao klerici bili spremni staviti na raspolaganje generalu Reda, te poći u daleke zemlje naviještati evanđelje.

Oni koji su poznavali fra Nenada svjedoče da je bio "franjevačkog duha, vedre naravi, pjesnik i pravi književnik". U nastavku slijedi nekoliko sjećanja njegovih đaka i školskih kolega s okruglih stolova 1993. godine:

Fra Ferdo Vlašić: Fra Nenad je bio ovdje profesor, ali poslije meni nije predavao. Poznao sam ga iz susreta i zamišljao ga kao franjevca kakav treba biti. Zbilja je bio franjevačkog duha. Bio je vedre naravi. Pjesnik i, rekao bih, pravi književnik. Pisao je u raznim listovima, posebno "Luči", "Kršćanskoj obitelji" i "Stopama otaca". Vrlo rado sam čitao njegove stvari. Čini mi se da je dulje ostao na životu da bi bio jedan od istaknutijih franjevaca-književnika. Po mome mišljenju, bio je onakav svećenik kakva sam ja zamišljao. U susretu s ljudima bio je otvoren i vedar, u društvu ugodan. Znao se pomalo i šaliti, lijepo i prihvatljivo. Pisao je pisma u izmjeni s pokojnim fra Svetozarom [Petricem].

Fra Jakov Bubalo: Pročitao sam puno njegovih članaka i zapazio sam da se tu radi o pravom književniku. To me je privlačilo i uvijek bih ponekog fratra, koji ga je poznao, pitao tko je on? Posebno sam to njegovo pisanje nalazio u almanahu "Stopama otaca". To je nešto, gledano iz današnjeg književnog motrišta, što se može ubrojiti u pravu književnost. Bio je lirik. (...)

Fra Umberto Lončar: Nikada mi nije ništa predavao, ali je bio ovdje profesor. Doimao mi se kao pravi redovnik. Bio je ponizan i mekan kao mjesčina. Sjećam se kad su se blagoslivljale profesorske sobe i mi smo klerici išli uz meštra. Drugi bi profesori ustali, a on bi kleknuo. Jedini bi on kleknuo i sklopio ruke, dok je blagoslov trajao. To je na mene ostavilo neizbrisivi dojam. (...)

Fra Marko Dragičević: Bio mi je samo kratko vrijeme profesor i da je bio zgodan čovjek i da se lijepo držao. Imao je lijep habit. Kao što su govorili o fra Didaku, tako je i on meni ostao u sjećanju.

58 Arhiv Provincije: SP, sv. 99, f. 347.

Fra Dobroslav Begić: U petom razredu gimnazije predavao mi je zemljopis. Bio je mlad svećenik, lijep, pristupačan. Bio je dosta sitan. Imao je glavu malo na stranu. (...)

Fra Vinko Dragičević: Sjećam ga se od svog prvoga razreda gimnazije, a on je bio šesti razred. Nama prvašima od svih je on bio najbliži. Znao bi nas opominjati, znao bi nekom đaku reći da stegne opanke. To nisam zapažao kod drugih đaka. Ako bi se galamilo, a ne bi smjelo, on bi nam znao reći da se okanimo. Kao svećenik zanimao se za provincijske stvari te za povijest Provincije i našeg naroda u Hercegovini, posebno običaje. I mene bi zadužio što god čujem, da zapišem, ali ja za to nisam imao volje. Salijetao me je da učim turski, jer mnogo tih naših stvari ima smješteno u Carigradu. Kako sam bio slabunjava zdravlja, govorio mi je da mi neće biti teško ući u arhiv i vaditi ono što je naše. Htio je ljude oko sebe, one na koje može djelovati, učiniti većima nego što jesu.

Fra Berislav Mikulić: Mi smo kolege i mnogo bih toga mogao reći, ali ću izvaditi neke pojedinosti. Bio je točan u vršenju dužnosti. Bavio se pjesništvo. Imao je on i svoje pismo koje je sam izmislio, tako da nije morao skrivati svoje pjesme, već ih je pisao svojim jezikom i nitko mu ih, osim njega, nije mogao čitati. Bio je uzor u točnosti i čistoći sobe. Uvijek je bilo sve na svome mjestu - od olovke do najvećih stvari. Sve je bilo tip-top. Nije bio svadljivac, niti se bavio tučnjavom, ali ne znači da nije nikada. No, to su bile sve dječje igre. Kao đak bio je primjeren, jer se u njega moglo ugledati u svemu.

Ivan (Žan) Bubalo: On je bio nama profesor. Kao što je rekao ing. Tomašević, mi smo pohađali šeste razrede. Mi smo polagali ispite i kod našega profesora polagali smo povijest. Ono što je na mene ostavilo dojam, taj je čovjek bio pun dostojanstva. Mene, đaćića koji polaže povijest, s jednim uzvišenim dostojanstvom i s puno ljubavi dočekuje moj profesor. Nikad to neću zaboraviti. To za mene nije bio ispit, nego razgovor. Moje znanje vjerojatno nije bilo pravo znanje. Možda i nije bilo na visini, ali ispit mi je bio drag. (...)⁵⁹

Književni i znanstveni rad

Već je gore spomenuto da se fra Nenad bavio pisanjem. Najprije je pisao pjesme i priče, uglavnom vjerničke ili nabožne naravi, ali čini se da je uistinu imao žice za lijepo, te da se mogao razviti u dobra književnika. Kasnije je počeo pisati i znan-

59 *Svjedočanstva o ubijenoj gimnaziji*, prir. J. Zovko i I. Šarac, Mostar, 2024., str. 181-183; usp. Jozo TOMAŠEVIĆ -KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Zagreb, 1997., str. 124-126; usp. Andrija NIKIĆ, *Širokobriješka bazilika - majka mučenika 1905.-1945.-2005.*, Mostar, 2005., str. 245-248.

stvene radove iz teologije, osobito iz duhovnosti, te je pisao, primjerice, o biblijskoj temi ljubavi prema Bogu i prema bližnjemu, kao i o teologiji poziva i svećeništva. Iako se bavio i poviješću, nisam uspio pronaći i njegove povijesne radove: upravo kada je došao red na njih, prestao je njegov mladi život, tako da je darovitost koju je nosio u sebi i koju je prepoznao fra Leo Petrović, provincijal, zauvijek umrla u hladnoj Neretvi na Čekrku u veljači 1945.

Ovdje donosim njegove radove iz *Stopama otaca i Kršćanske obitelji*. Možda se nekada netko nađe tko bi ih stručno prosudio iz književnoga, teološkoga i znanstvenoga kuta, ako bi se pisala neka opširnija, točnije cjelokupna bio-bibliografija fra Nenada Pehara.

Radovi u *Stopama otaca*, Mostar

- Fra Venancije - Mostar, "Na svečanosti prvopričesnika," god. I, str. 47-63 (priča).
- Fra Nenad Pehar - Mostar, "Ljiljani u vazama na Gospinu oltaru," god. I, str. 68 (pjesma).
- (Isti), "Na periferiji grada u jesenski suton," god. I, str. 68-69 (pjesma).
- Fra Nenad Pehar - Mostar, "Nokturno," god. I, str. 143-144 (pjesma).
- (Isti), "Pod dojmom jedne propale čežnje," god. I, str. 144-145 (pjesma).
- Fra Nenad Pehar, "Prva žrtva (Mojim kolegama za Mladu Misu)," god. II, str. 21-27 (pjesma).
- Fra Venancije, "Naše dobre majke," god. II, str. 95-104 (priča).
- Fra Nenad Pehar, "Blagoslov uzoranih njiva," god. III, str. 39-41 (pjesma).
- Fra Venancije, "Na grobu maloga druga," god. III, str. 98-100 (pjesma).
- Fra Venancije Pehar, *Charitas fraternitatis maneat in vobis*, god. IV, str. 126-137 (teološki znanstveni rad).
- Fra Nenad Pehar, *Vocatio nostra - sanctificatio*, god. V, str. 157-166 (teološka rasprava o svećeničkom pozivu).
- Fra N. Pehar, "U svetištu naše Majke," god. V, str. 167 (pjesma).
- (Isti), "Dijete pred raspelom," god. V, str. 168-169 (pjesma).

Radovi u *Kršćanskoj obitelji*, Mostar

- *Našim obiteljima na razmišljanje*, god. XXII, br. 3/1939., str. 73-76.
- *Božje zapovijedi*, god. XXII, br. 8/1939., str. 232-237.
- *Ne uzimlji ime Gospodina Boga svoga isprazno*, god. XXII, br. 9/1939., str. 268-270.
- *Spomeni se da svetkuješ dan Gospodnji*, god. XXII, br. 11/1939., str. 329-330.
- *Dobra nakana*, god. XXVI, br. 11/1943., str. 171.
- *Gospodine, izbavi nas - propadosmo*, god. XXVI, br. 12/1943., str. 178-179.

- *Zajednička molitva*, god. XXVI, br. 12/1943., str. 181-182.
- *Pred tajnom Nove godine*, god. XXVII, br. 1/1944., str. 4.
- *Zašto sam dužan moliti?*, god. XXVII/1944., br. 2, str. 17-18.
- *Koga se stidiš?*, god. XXVII, br. 3/1944., str. 33-34.
- *Moliš li za mir?*, god. XXVII, br. 4/1944., str. 57-58.
- *Molitva te oplemenjuje*, god. XXVII, br. 6/1944., str. 81.
- *Mogao bih ali...*, god. XXVII, br. 7/1944., str. 106-107.
- *Zašto psuješ?*, god. XXVII, br. 8-9/1944., str. 120-121.
- *Dajmo Bogu zadovoljštinu*, god. XXVII, br. 10/1944., str. 129-130.
- *Vi i vaše dijete*, god. XXVII, br. 10/1944., str. 135-136.
- *Nad grobovima naših pokojnika*, god. XXVII, br. 11/1944., str. 145-46.

Barem jedan članak objavio je i u sarajevskome *Katoličkom tjedniku*, 1943. godine. Članak je znakovita naslova "Salva nos, Domine, perimus" (Spasi nas, Gospodine, izgibosmo). Dijelove toga članka prenosi don Anto Baković u svome znamenitome svećeničkom martirologiju.⁶⁰

Smrt u veljači 1945.

Nema podataka gdje je fra Nenad bio nakon svršetka školske 1943./1944. godine. Tijekom ljeta vjerojatno je bio s provincijalom fra Leom Petrovićem sa svrhom pripremanja spomenice o 100. obljetnici Provincije. Kasnije se vjerojatno vratio na Široki Brijeg, ali se u arhivu Provincije nakon srpnja 1944. njegovo ime više nigdje ne spominje izrijekom. Svakako se prije 7. veljače 1945., kada su pobijeni franjevci na Širokome Brijegu, bio povukao u franjevački samostan u Mostaru. Tu su ga pronašli partizani kada su uskoro osvojili Mostar. Iz samostana su ga s još šestoricom franjevaca odveli u nepoznatome pravcu, a najvjerojatnije u pravcu Donje Mahale i dalje Rodoča, gdje su ih kod Čekrka ubili i bacili u Neretvu. U toj su skupini ubijeni sljedeći: dr. fra Leo Petrović, provincijal hercegovačkih franjevaca, fra Grgo Vasilj, gvardijan mostarskoga samostana, fra Jozo Bencun, isluženi župnik, fra Bernardin Smoljan, isluženi gvardijan i župnik, fra Kažimir Bebek, aktualni župnik u Pločama (Tepečići), fra Rafo Prusina, isluženi župnik, i fra Nenad Pehar, profesor povijesti i zemljopisa na Širokome Brijegu.⁶¹ Fra Nenad je ubijen u 35. god. života, 15. god. redovništva i 9. god. svećeništva. Mise predviđene za pokojne fratre proslavljene su u Mostaru 14. travnja 1945. Navodi se da je ubijen u Mostaru 14. veljače iste godine.⁶²

60 Anto BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Zagreb, 2007., str. 507-508.

61 A. MARIĆ, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, str. 47 – 54.

62 Arhiv Provincije: Mise za pokojne fratre 1940.-1955., str. 87.

O tim posljednjim danima sedmorice franjevac ubijenih vjerojatno 14. veljače 1945. svoje su iskaze dali neki franjevci koji su bili u samostanu istoga dana, ali su njih partizani poštjednili. Ovdje donosimo svjedočenje dr. fra Gaudencija Ivančića. Franjevci su tjedan prije partizanskoga osvajanja Mostara proveli u samostanske podrumu, jer se nije smjelo izići zbog bombardiranja. Kada su partizani ušli u samostan, devetoricu su franjevaca izdvojili: optužba je bila da su bježali pred Narodno-oslobodilačkom vojskom. Dvojicu - fra Zlatka Sivrića i fra Darinka Brkića - ipak su poštjednili jer su imali propusnice koje im je izdala OZN-a. Rekli su da će sedmoricu preostalih zatvoriti i ispitati, ali još nitko nije vjerovao da će ih jednostavno pobiti. Dvojica oficira i sedmorica vojnika večerali su kod franjevaca - poslužili su im grah i kiseli kupus na salatu, što su večerali i franjevci, a onda su otišli po sedmoricu franjevaca koje su pod stražom držali u zbornici: "Ta dva oficira i sedam vojnika odveli su sada 7 gore spomenutih fratara. Kao sigurno može se uzeti da su ih odveli na Neretvu od starog mosta do Čekrka - i tamo ih ubili i u Neretvu bacili. Seljaci su poslije nekog vremena pripovijedali da je Neretva izbacila tijelo jednoga fratara. Po opisivanju i kazivanju to je bio fra Rafo Prusina."⁶³ Od navedene sedmorice najmlađi je bio upravo fra Nenad Pehar.

Vrlo slična svjedočanstva dali su i ostali franjevci koji su bili nazočni u samostanu: fra Pio Nuić, fra Filip Sivrić i fra Nikola Pandžić, brat laik.⁶⁴ Nitko od navedenih franjevaca ne zna što je bilo kasnije, nakon što su sedmorica spomenutih franjevaca oko 20 sati bila odvedena iz samostana, na Čistu srijedu 14. veljače 1945. O tome su samo kasnije stizali glasovi: da su pobijeni na Čekrku, da je Neretva izbacila tijelo jednoga od njih, vjerojatno fra Rafe Prusine (fra Nikola Pandžić čak misli da je to mogao biti fra Nenad Pehar). Sigurno je pak da nisu bili suđeni pred bilo kakvim sudom, da su najvjerojatnije pobijeni iste noći kada su bili odvedeni i da su nakon ubojstva bili bačeni u Neretvu. Do danas se nikakav sud nije zainteresirao za istragu o franjevcima pobijenim na okrutan način bez ikakva prethodnog suđenja, pa makar i formalnoga, niti se tko od onih koji su zločin počinili ikada poslije na bilo koji način oglasio vezano za taj slučaj. O pokajanju da i ne govorimo. Prema iskazima spomenutih preživjelih franjevaca čini se da su izvršitelji bili partizani iz Hercegovačke divizije, vjerojatno iz Trebinja. Spominju se neki oficiri koji su se zvali Saša i Popović (ili pak Popadić, možda Brana Popadić).⁶⁵

63 Gaudencija IVANČIĆ, "Partizani i franjevački samostan u Mostaru 1945.", *Stopama pobijenih*, br. 2, Humac, 2009., str. 11-12.

64 Razgovore s njima vodio je fra Jozo Vasilj 21. i 22. lipnja 1986. u Mostaru. Čuvaju se u arhivu Vicepostulature na Humcu: br. 14/2007 (fra Pio Nuić), br. 16/2007 (fra Gaudencije Ivančić), br. 17/2007 (fra Nikola Pandžić) i br. 18/2007 (fra Filip Sivrić).

65 O zločinu nad franjevcima u Mostaru pisao je Bazilije PANDŽIĆ, "U spomen na mostarske mučenike," *Glas Koncila*, 10. veljače 1991., str. 18.

Ono što je najtragičnije, ili najsmješnije, ako u ovome može išta biti smiješno, jest optužba koju su partizanski oficiri, koji su došli u samostan, te kasnije odveli sedmoricu u smrt, iznosili pred franjevcima dok su još bili zajedno u zbornici u samostanu. Petoricu koju su zatekli u samostanu, a po rasporedu nisu bili u Mostaru nego su tu došli da se sklone od ratnih djelovanja, optužili su što su bježali pred partizanima, a provincijala fra Lea i gvardijana fra Grgu što su franjevcima dali dopuštenje da mogu bježati, bilo u samostan u Mostaru, bilo dalje iz samostana u područje koje partizani još nisu bili osvojili. Pušteni su jedino fra Zlatko Sivrić i fra Darinko Brkić, koji su imali OZN-inu propusnicu, te fra Jerko Boras koji je imao liječničku uputnicu da iz Slanoga dođe u Mostar na liječenje. Fra Pio Nuić posvjedočio je da je dva dana prije partizanskoga osvajanja u mostarskome samostanu bilo na večeri i 80-ak franjevaca, koji su već sutradan pobjegli iz Mostara,⁶⁶ u velikoj mjeri preko Sarajeva u Zagreb i dalje. Brojne su partizani pobili u svibnju i lipnju 1945. na nekome od bezbrojnih "križnih putova". Koliko je ta optužba o bježanju pred partizanima besmislena i smiješna, pokazat ćemo upravo na primjeru fra Nenada Pehara. Njega su partizani optužili da je iz samostana na Širokome Brijegu pred njima pobjegao u samostan u Mostaru i zbog toga ga ubili - samo tjedan nakon što su pobili sve one franjevce koji sa Širokoga Brijega nisu pobjegli, nego su tu ostali i dočekali partizane! Optužiti nekoga zbog bježanja pred partizanima, nakon što je svima već bilo jasno što partizani čine s onim franjevcima koje pronadu bilo gdje, jer je već bila poznata smrt ne samo franjevaca na Širokome Brijegu nego i na drugim mjestima, može se smatrati neukusnom ironijom s partizanske strane, kojima očito nije ni bio potreban nikakav poseban razlog, a o zločinu da i ne govorimo, da svoje ideološke neistomišljenike skrate za glavu. Općenito, zar bježanje pred bilo kojom vojskom može biti razlog za ubojstvo bilo koga? Tako je potpuno jasno da skupina od sedam franjevaca koji su uvečer 14. veljače ubijeni i bačeni u hladnu Neretvu nije bila ubijena zbog bilo kakve krivnje nego isključivo zbog mržnje onih koji su ih ubili, i to zbog mržnje na vjeru i Crkvu, kao i na narod kojemu su pobijeni pripadali.

"Ivan Lavrić, tada dječak, svjedočio je da su brojne žene, među kojima je bio i on, gledale kako partizani provode fratre kroz Donju mahalalu i kako ih zlostavljaju. Njemu je pak kasnije više puta pripovijedao Pavo Kujundžić da je gledao kako fratrima najprije skidaju habite, potom ih ubijaju, jednoga po jednoga, nakon čega su za svakoga pojedinačno svezali kamen i bacili ga u nabujalu i hladnu Neretvu. Dok su ih ubijali, fratri su molili."⁶⁷

66 Razgovor s fra P. Nuićem, str. 5 (Arhiv Vicepostulature, br. 14/2007.).

67 Arhiv Vicepostulature: razgovor vodio vicepostulator fra Miljenko Stojić 18. veljače 2014. Opširnije o tome vidi ovdje, str. 767-770.

Po svemu sudeći nikada se neće pronaći niti izravni naredbodavac niti izvršitelji zločina nad fratrima u Mostaru. Ipak je zanimljivo navesti jednu izjavu, zapisanu 28. svibnja 1971. na latinskom jeziku, a dao ju je Bože Barbarić: “Muja Đikić, kovač iz Mostara, ubio je našu braću u Mostaru dana 14. veljače 1945. Ilija Dujmović zv. Moša, brat Mitrov, ubio je fra Jakova Križića godine 1945. Isti je jedan mjesec poslije ubio samoga sebe.”⁶⁸

Zaključimo riječima dr. fra Častimira Majića: “Pravda je umrla u predgrađu Mostara, na Čekrku, i usnula u hladnim vodama Neretve. Ali ona će ponovno oživjeti, kao feniks, kada se ‘potresu nebesa’ i Sin se Čovječji pojavi na ročištu pravde. Mučenici će tada zasjati pobjedom prolivene krvi, a razbojnici, poput biblijskog bogataša, uzalud čeznu za nedostiživim mirom. Božji su sudovi neporočni i njegova pravda ne može umrijeti.”⁶⁹

Dr. fra Robert Jolić

---

68 “Natalis Barbarić die 28. Maii 1971 sua sponte dixit mihi: Muja Đikić, faber, de Mostar occidit nostros fratres in Mostar die 14 Febr. 1945. Dujmović Ilija (dictus: Moša), frater Demetrii (Mitra) occidit in Čitluk P. Jacobum Križić a° 1945.° Ipse post unum mensem occidit seipsum” (Arhiv Provincije, izmješteni arhiv, soba br. 418, ladica u stolu, povjerljivo).

69 Častimir MAJIĆ, “Posvećeno stradalniku fra Nenadu Peharu: Uspavanka mrtvom prijatelju bez groba,” *Naša ognjišta*, br. 1-2/2008. str. 29.

KRVLJU OPEČAĆENI ZA NEBO

Životopisi šezdeset šestorice hercegovačkih franjevaca
ubijenih u Drugom svjetskom ratu i poraću

Priredio:
dr. fra Robert Jolić

Mostar, 2025.